

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

ΜΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σεβαστή Χατζηφωτίου*

Κοινωνική Λειτουργός, M.A., M.A. (Econ),

Διαμαντής Μακρής*

Κοινωνικός Λειτουργός, M.A.

Εισαγωγή

Η ιδεολογική βάση της Κοινοτικής Εργασίας, ότι δηλαδή οι άνθρωποι είναι ικανοί να ελέγχουν αποφάσεις που αφορούν στη ζωή τους, σε συνδυασμό με την πίστη ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά μέσα από ένα δίκτυο ανθρώπινης συνεργασίας, συλλογικότητας και δράσης για την αντιμετώπιση αλλά και πρόκληση της κοινωνικής δικαιοσύνης, αποτελεί το συνδεδετικό κρίκο της κοινοτικής εργασίας με την κοινοτική δράση. Η ανάπτυξη του κρίκου αυτού έχει τις ρίζες της στην ανάπτυξη της κοινοτικής δράσης του 1960-70 που αποτέλεσε το υπόβαθρο εκείνο πάνω στο οποίο βασίστηκε και εξελίχθηκε όλη η μετέπειτα κοινοτική εργασία και πιο συγκεκριμένα η σοσιαλιστική κοινοτική εργασία (Holman, 1972).

Είναι έκδηλο από τη διεθνή σχετική βιβλιογραφία, ότι ήταν η ιδεολογική σκέψη και πρακτική της σοσιαλιστικής κοινοτικής εργασίας του 1970 που ανέπτυξε σημαντικά πολιτικά συστήματα και προβληματισμούς, όπως αυτά που αφορούν στο Κράτος, την Εξουσία και τη φτώχεια, η έρευνα των οποίων συνδέεται στενά με την κοινοτική δράση.

Το άρθρο αυτό θα παρουσιάσει τον τρόπο που οι παραπάνω παράμετροι συνδέονται τόσο μεταξύ τους όσο και με την κοινοτική εργασία και δράση. Επίσης, θα παρουσιαστεί, μέσα από ένα κριτικό πρίσμα, ο ρόλος που η κοινοτική δράση, ως μέθοδος της κοινοτικής εργασίας, μπορεί να παίζει στη δημιουργία ή μη κοινωνικών αλλαγών, καθώς και οι περιορισμοί εκείνοι που πρέπει να υπερβεί προκειμένου να προχωρήσει προς την τελική εκπλήρωση της κοινωνικής αλλαγής και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Τι είναι η Κοινοτική Δράση

Πριν εξετάσουμε ιστορικά την κοινοτική δράση, θα πρέπει να ξεκινήσουμε από κάποιες έννοιες που την

* Η Σεβαστή Χατζηφωτίου και ο Διαμαντής Μακρής είναι μεταπτυχιακοί φοιτητές στα Πανεπιστήμια των Manchester και Bristol της Αγγλίας αντίστοιχα, και υπότροφοι του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (I.K.Y.).

συνδέουν με την κοινοτική εργασία. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει η Βρετανική έκθεση Guilben (1969) με τίτλο “Κοινοτική Εργασία και Κοινωνική Αλλαγή”, η κοινοτική εργασία ορίζεται ως η εργασία εκείνη που προέρχεται από ομάδες ανθρώπων οι οποίοι θέλουν να αλλάξουν κάτι στα θέματα που αφορούν στη ζωή τους. Η κοινοτική αυτή εργασία στοχεύει στην επίτευξη στενής σύνδεσης των διαφόρων δραστηριοτήτων των κοινωνικών υπηρεσιών με τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων που δέχονται τις υπηρεσίες αυτές. Επίσης, είναι πολύ σημαντικά συνδεδεμένη με την κοινωνική αλλαγή η οποία θα επιτευχθεί μέσα από μεθοδολογικές διαδικασίες, όπως, η ανάλυση κοινωνικών καταστάσεων και η δημιουργία σχέσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων πληθυσμού, προκειμένου να προκληθεί η επιθυμητή αλλαγή (Lapping, 1970). Ο πιο αντιπροσωπευτικός τομέας της κοινοτικής εργασίας που στοχεύει στην εκπλήρωση των παραπάνω είναι αυτός της κοινοτικής δράσης.

Συμπληρωματικά, σύμφωνα με τους Smith και Anderson (1972), ο όρος επίσης σημαίνει τη συλλογική δράση που αναλαμβάνουν οι άνθρωποι που ζουν γεωγραφικά κοντά μεταξύ τους και που βιώνουν τα ίδια ή παρόμοια προβλήματα. Κατά τον Brian (1972), η κοινοτική δράση περιέχει την οργάνωση ομάδων, με κοινό συνδετικό κρίκο την έλλειψη δύναμης και ελέγχου επί του κοινωνικού γίνεσθαι, και με σκοπό την κινητοποίησή τους προς την αντιπροσώπευση και προώθηση των συλλογικών τους συμφερόντων. Ακόμη, κατά τον Kenyon (1973), κοινοτική δράση σημαίνει δραστηριότητα, συμμετοχή και αποφασιστικότητα σε θέματα που αφορούν και επηρεάζουν τόσο την ποιότητα ζωής όσο και το περιβάλλον των ανθρώπων.

Σύμφωνα με τους παραπάνω ορισμούς, η κοινοτική δράση φαίνεται να αντανάκλαται έντονα μέσα από τη συλλογική της φύση και διάσταση, τη συνειδητοποίηση ότι οι αδύναμες ομάδες πληθυσμού πρέπει μόνες να αναλάβουν τη δράση στα χέρια τους για την προάσπιση των συμφερόντων τους, καθώς και την συνειδητοποίηση ότι οι αδύναμες ομάδες πληθυσμού πρέπει μόνες να αναλάβουν τη δράση στα χέρια τους για την προάσπιση των συμφερόντων τους, καθώς και τη συνειδητοποίηση ότι η αδυναμία ή η έλλειψη συμμετοχής στην πολιτική αρένα πρέπει να ξεπεραστεί. Συνεπώς, η κοινοτική δράση παρουσιάζει ένα καινούργιο τρόπο επιρροής της ανθρώπινης σκέψης προς την προώθηση συλλογικών συμφερόντων και καλλιεργεί το κατάλληλο έδαφος για τη δημοκρατική διεκδίκησή τους.

Μοντέλα Κοινοτικής Δράσης

Σύμφωνα με τον Parry (1972), δύο είναι τα μοντέλα που έχουν ξεχωρίσει και αποβλέπουν στην επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής μέσω της κοινοτικής δράσης: η διαπραγμάτευση ή συνθηκολόγηση και η αντιπαράθεση ή στρατηγικές σύγκρουσης.

Το πρώτο μοντέλο της κοινοτικής δράσης έχει τις ρίζες του σε θεωρίες που ασχολούνται με τη φύση της μοντέρνας βιομηχανικής κοινωνίας. Σε ένα γενικό πλαίσιο, οι θεωρίες αυτές εμβαθύνουν στις συνέπειες της διάλυσης της παλαιάς τάξης πραγμάτων, στα υποτιθέμενα στοιχεία της αποπροσωποποίησης, αντιπαράθεσης και αποξένωσης της σύγχρονης κοινωνίας, καθώς και στο ρόλο συγκεκριμένων επαγγελμάτων όπως αυτό της κοινωνικής εργασίας (Guilbenkian, Foundation, 1973).

Το μοντέλο αυτό συνήθως χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις όπου αφ' ενός η διαπραγμάτευση μεταξύ

ομάδων που διεκδικούν ποικίλα αλλά και διαφορετικά μεταξύ τους συμφέροντα είναι δυνατή, και αφ' ετέρου όταν το πλαίσιο δράσης καθορίζεται μέσα από θεσμοθετημένες διαδικασίες επίσημων πολιτικών ομάδων. Βασική του αρχή είναι ότι τα συμφέροντα των αδύνατων τάξεων εξυπηρετούνται καλύτερα μέσω της πρόσβασης και διείσδυσής τους στις δομές εξουσίας παρά μέσω της αντιπαράθεσης και σύγκρουσης με αυτές και τους εκφραστές τους. Οι υποστηρικτές του μοντέλου αυτού τονίζουν την ανάγκη διαρροής περισσότερων πληροφοριών μεταξύ των αδύνατων ομάδων και εκείνων που κατέχουν την εξουσία.

Δηλαδή, το μοντέλο της διαπραγμάτευσης βασίζεται στο επιχείρημα ότι οι ομάδες θα πρέπει να χρησιμοποιούν “τα νόμιμα κανάλια” συνδιαλλαγών, δαιωνίζοντας έτσι το μύθο ότι το μόνο εμπόδιο στην πορεία προς την αλλαγή πολιτικής και τη δημιουργία μιας ευνοϊκής κυβερνητικής ανταπόκρισης, αποτελεί η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των κυβερνώντων και των κυβερνωμένων. Κατά συνέπεια, εάν οι σχεδιαστές κρατικής πολιτικής πληροφορούνται για τις ανάγκες των διαφόρων ομάδων θα φροντίζουν να ανταποκρίνονται ευνοϊκά προς αυτές.

Γενικά, το μοντέλο αυτό υποβλήθηκε σε έντονη κριτική με διάφορα επιχειρήματα. Για παράδειγμα, αγνοεί την ύπαρξη συγκρουόμενων συμφερόντων και στηρίζεται στην πιθανότητα ενός αβίαστου “δούναι και λαβείν” μεταξύ των ομάδων που όμως τις πιο πολλές φορές απουσιάζει. Επίσης, τις περισσότερες φορές έχει αποτύχει στο σκοπό του αφού οι λεγόμενες αδύνατες ομάδες δεν αποκτούν τίποτε περισσότερο από το μερίδιο που οι ομάδες εξουσίας θέλουν να παραχωρούν. Τα “νόμιμα” κανάλια επικοινωνίας και συνδιαλλαγής μεταξύ των ομάδων, όπως π.χ. το πρόγραμμα συζητήσεων που το μοντέλο αυτό χρησιμοποιεί, καταφέρνουν μόνο να επιφέρουν την “καλοπροαίρετη” ανταπόκριση της κυβέρνησης που γνωρίζει πολύ καλά πως οποιαδήποτε καθυστέρηση επηρεάζει αρνητικά τη συμπαγή και συνεχόμενη πορεία της κοινοτικής δράσης. Ακόμη, υπάρχει ο κίνδυνος από την πλευρά της δημόσιας και τοπικής αυτοδιοίκησης να αγνοήσει τις απαιτήσεις των ομάδων που προασπίζει, καθώς ο χρόνος συνδιαλλαγής με τις ομάδες εξουσίας συνεχώς παρατείνεται, συγκεντρώνοντας κατά συνέπεια όλη την ενέργειά τους (εν. η δημόσια/τοπική αυτοδιοίκηση) περισσότερο σε μια προσπάθεια αρνητικής προβολής της πιστότητας και υπευθυνότητας των ομάδων εξουσίας και λιγότερο στην επιμονή τους για την προάσπιση των συμφερόντων των ομάδων που προασπίζουν (Wilce, 1988).

Συνεχίζοντας, το δεύτερο μοντέλο της αντιπαράθεσης ή σύγκρουσης χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις όπου υπάρχει μια έντονη πόλωση ενδιαφερόντων και οι συνήθεις διαδικασίες πολιτικής αντιπροσώπευσης θεωρούνται από τις κοινοτικές ομάδες ως μη παραγωγικές ή δυσλειτουργικές όσον αφορά στην επίτευξη των σκοπών τους. Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει ότι ο μόνος τρόπος για να διαφυλαχθούν τα συμφέροντα των αδύνατων τάξεων είναι η αντιπαράθεσή τους προς τις δομές εξουσίας μέσω της άμεσης δράσης. Όπως διευκρινίζει ο Holgate (1976), αυτό μπορεί να σημαίνει πράξεις όπως, πορείες, διαδηλώσεις, καθιστικές διαμαρτυρίες και άλλα.

Με μια πρόωρη και επιφανειακή προσέγγιση μελέτης του μοντέλου αυτού, θα έλεγε κανείς πως το μοντέλο σύγκρουσης βασίζεται στη Μαρξιστική θεωρία για την πάλη των τάξεων. Σε αντίθεση αυτού, πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν στις αναλύσεις τους πως πολύ πιθανά έχει επηρεαστεί από τις ιδέες των Mill και Marcuse που αναφέρονται στην εξουσία των ελίτίστικων ομάδων και στην ικανότητα μιας καταναλωτικής

κοινωνίας να ελέγχει το κομμάτι εκείνο του πληθυσμού που εκδηλώνει επαναστατικό δυναμισμό (Freedman 1974, Holgate, 1976). Το μοντέλο της σύγκρουσης υποστηρίζει την ιδέα της ανακατανομής της δύναμης στις κοινωνικές δομές και αποδίδει τα κοινωνικά προβλήματα των μειονεκτούντων τμημάτων του πληθυσμού στις μη αποτελεσματικές κοινωνικές δομές ενός συστήματος, και όχι στην δυσλειτουργία της ατομικής συμπεριφοράς. Επίσης, το μοντέλο αυτό τονίζει την άποψη της ψυχολογικής σημαντικότητας και αναγκαιότητας του να εκλαμβάνεται το όποιο αποτέλεσμα ενός προγράμματος δράσης ως επιτυχές από τους συμμετέχοντες (αδύνατες ομάδες πληθυσμού), καθώς αυτό πιθανά να οδηγήσει στη δημιουργία και ανάπτυξη αισθημάτων αυτο-εκτίμησης και αυτο-εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών βοηθώντας κατά συνέπεια στη διάλυση του φαύλου κύκλου της αδυναμίας, εξάρτησης και απάθειας (Lees and Mayo, 1985).

Η Κοινοτική Δράση ως μία μέθοδος της Κοινοτικής Εργασίας

Η κοινοτική δράση, η “κοινωνική αναμόρφωση” όπως παλαιότερα ονομαζόταν, αποτελούσε πάντα ένα αναπόσπαστο και συχνά αποφασιστικό στοιχείο της πρακτικής της κοινωνικής εργασίας. Ο πιο σημαντικός δεσμός μεταξύ της κοινοτικής εργασίας και κοινοτικής δράσης βρίσκεται στη θεμελιακή αρχή της κοινοτικής εργασίας ότι οι άνθρωποι είναι ικανοί να ελέγχουν αποφάσεις και θα πρέπει να ενθαρρύνονται να τις ελέγχουν, σε συνδυασμό με την πεποίθηση ότι κάτι τέτοιο θα επιτευχθεί αποτελεσματικότερα αν σχεδιαστεί μέσα σε ένα πλαίσιο συνεργασίας και συλλογικότητας (Lees and Mayo, 1985).

Σύμφωνα με τους Michael, Lunch and Wight (1990), η αναγκαιότητα της κοινοτικής εργασίας να επιτύχει την ανθρώπινη απελευθέρωση στη μεταβιομηχανική κοινωνία, την οδήγησε στην ανάληψη μιας προσέγγισης δράσης χαρακτηριζόμενη από μια ριζοσπαστική διάθεση ως προς την αναζήτηση των αιτιών των κοινωνικών καταστάσεων και προβλημάτων. Συγκεκριμένα, αυτός ο ριζοσπαστικός προσανατολισμός της κοινοτικής εργασίας αναθέτει τις πηγές των κοινωνικών προβλημάτων στις κοινωνικοοικονομικές δομές και τους θεσμικούς κανονισμούς της κοινωνίας, παρά στις ανεπάρκειες προσώπων ή οικογενειών. Η πολιτικά αυτή ευαίσθητη φύση της υπό συζήτηση προσέγγισης, είναι φανερό καθώς τείνει να τοποθετεί τον κοινοτικό λειτουργό στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης, συχνά μια θέση σύγκρουσης με την εκάστοτε εξουσία, αλλά και καθώς σκοπεύει στην ανάπτυξη ενός συστήματος πολιτικών δραστηριοτήτων σχετικών με τις πραγματικές ανάγκες των κατώτερων τάξεων. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την προσεγγιστική δράσης, ριζοσπαστικές αλλαγές στη ζωή, τα συμφέροντα και το περιβάλλον των ανθρώπων επέρχονται όταν αυτοί οι ίδιοι είναι σε θέση να επηρεάζουν το κοινωνικό σύστημα μέσα από την ανάπτυξη συλλογικών κινήσεων και προγραμμάτων.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, οι κοινοτικοί λειτουργοί μπορούν να παίξουν πολύ σημαντικούς ρόλους όπως αυτόν του *ενεργοποιού* (*activator and challenger*) μέσω της ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των ανθρώπων γύρω από συγκεκριμένα τοπικά θέματα και ζητήματα, και του *οργανωτή*, μέσω της προσπάθειας οργάνωσής τους για σωστή ενημέρωση και δραστηριότητα των θεμάτων αυτών. Επιπλέον, οι κοινοτικοί εργάτες μπορούν να υποβοηθούν στην πολιτικοποίηση των ομάδων με το να τις παρακινούν για τη συμμετοχή τους σε κάθε είδους σοβαρή καμπάνια, να δημιουργούν ένα πνεύμα ενότητας μεταξύ των μελών, να αξιολογούν σωστά τις πιθανότητες επιτυχίας, να τους παρακινούν προς την ανάπτυξη επαφών και δεσμών

με τα τοπικά πολιτικά κόμματα και ακόμη να τους υπενθυμίζουν πως οι μορφές άμεσης δράσης δεν αποτελούν αυτοσκοπό αλλά ένα διαφορετικό μέσο δημοσιότητας και έναν τρόπο σημαντικής ενόχλησης των αρχών εξουσίας (Smith and Jones, 1972).

Δύο κύρια μοντέλα κοινοτικής εργασίας ξεχωρίζουν στην ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας: η “μη-κατευθυντήρια” (non-directive) τοπική κοινοτική δράση και η “κατευθυντήρια” (directive) ριζοσπαστική.

Κύριος στόχος του πρώτου μοντέλου αποτελεί η δημιουργία κοινοτικών οργανώσεων και εταιριών που θα λειτουργούν και θα δρουν κάτω από τον έλεγχο τοπικών ηγετών και αντιπροσώπων, που όμως θα είναι άλλοι από τους κοινοτικούς λειτουργούς. Ιδιαίτερη έμφαση εδώ δίνεται στη διαδικασία της πάλης (struggle) μεταξύ των ανερχόμενων ηγετών και τη σημασία της, καθώς αυτή επιφέρει ενίσχυση της αυτογνωσίας και της εμπιστοσύνης στον εαυτό τους, στοιχεία τα οποία κρίνονται καθοριστικά για την πετυχημένη αντιμετώπιση της εξουσίας.

Παρά την έντονη κριτική - τη βασισμένη στην ανεπάρκεια ή αποτυχία του να αλλάξει το σύστημα - που δέχτηκε το μοντέλο αυτό, το τμήμα της κοινοτικής δράσης που επηρεάστηκε από αυτό, απέδειξε μεγάλη ικανότητα στην οργάνωση διαμαρτυριών από τις ομάδες των εργατικών τάξεων.

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο μοντέλο θέλει τον κοινοτικό λειτουργό αυτής της προσέγγισης να αναλαμβάνει ανοιχτά ένα ρόλο ηγετικό και συνεχώς να μάχεται για απαιτήσεις και διεκδικήσεις σοσιαλιστικού χαρακτήρα κατευθύνοντας έτσι την πάλη ενάντια στον πραγματικό εχθρό, τον καπιταλισμό. Κατά συνέπεια, το μοντέλο αυτό υποστηρίζει την ανάγκη μεταφοράς του έργου της κοινοτικής εργασίας από το τοπικό επίπεδο της γειτονιάς και της κοινότητας σε εκείνο του οργανωμένου εργατικού κινήματος με έμφαση στη δημιουργία ισχυρών συμμαχιών εθνικής κλίμακας, ο συντονισμός των οποίων θα επιφέρει τον κλονισμό του οικονομικού και πολιτικού συστήματος (Jones and Mayo, 1974).

Έτσι, το κεντρικότερο σημείο κριτικής του πρώτου από το δεύτερο μοντέλο κοινοτικής εργασίας εστιάζεται στο γεγονός ότι αυτό απομακρύνεται από τη θεμελιακή ιδέα της πάλης των τάξεων, καθώς τονίζει την ανάπτυξη της κοινοτικής παρά της ταξικής συνείδησης του πληθυσμού. Κατά συνέπεια, ο ρόλος της κοινοτικής εργασίας στο επίπεδο άσκησης κοινοτικής δράσης, υπόκειται σε αυστηρή κριτική ιδιαίτερα από τον Μαρξιστικό χώρο, ο οποίος σπάνια θεωρεί την κοινοτική δράση ως ένα αναπόσπαστο και αναγκαίο τμήμα της ταξικής συνείδησης. Ως αποτέλεσμα, η κοινοτική εργασία χαρακτηρίζεται από την πλευρά αυτή ως “αντιεπαναστατική”, ή στην καλύτερη περίπτωση ως μη αναγκαία μεταρρυθμιστική (Freeman, 1974).

Αυτό όμως που θα πρέπει να προβληματίζει τους αναγνώστες στο σημείο αυτό είναι το ερώτημα αν θα πρέπει η κοινωνική εργασία να αποτελεί ένα υποκατάστατο της επαναστατικής πολιτικής ή όχι. Σύμφωνα με τον Jacobs (1984), τα επιτεύγματα της κοινοτικής εργασίας απέχουν πολύ από το να θεωρηθούν θεαματικά. Παρ’ όλα αυτά, προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες που αφορούν στον τρόπο οργάνωσης προγραμμάτων αντιμετώπισης καταστάσεων κρίσης, και αποτελούν μια σημαντική συλλογική εναλλακτική στην αναπτυσσόμενη πολιτισμική ηγεμονία του ατομικού ανταγωνισμού που προβάλλει η καπιταλιστική κοινωνία.

Κριτική - Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τους Michael et al (1990) και Lees and Mayo (1985), δύο είναι οι κύριες περιοχές που συγκεντρώνουν σημαντικούς περιορισμούς για την κοινοτική δράση: η οργάνωση (organsation) και η ηγεσία (leadership).

Οι περισσότερες προσπάθειες της κοινοτικής δράσης απευθύνονται στους προοδευτικούς της μεσαίας τάξης που συνδέονται τόσο με την κοινοτική ομάδα όσο και με τις τοπικές αρχές. Η δυσκολία που αντιμετωπίζει έτσι ο ηγέτης (leader) έγκειται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι που αντιπροσωπεύει, ακριβώς επειδή έχουν συνηθίσει να τους αγνοούν δέχονται με δυσπιστία κάθε συνεργασία των ηγετών/αντιπροσώπων τους με εγκαθιδρυμένους κρατικούς οργανισμούς. Κατά συνέπεια, η δυσπιστία αυτή συχνά επιφέρει το διαχωρισμό του ηγέτη από την ομάδα αφού η τελευταία εμφανίζεται επιφυλακτική να τον ακολουθήσει. Με τον ίδιο τρόπο, η επικράτηση της ιδεολογίας της αυτοβοήθειας (self-help ideology) στην κοινωνία μας υποθάλλει τη δημιουργία κινήτρων για δράση και διεκδίκηση δικαιωμάτων και σταματά την οργάνωση και συνοχή των αδύνατων ομάδων, περιορίζοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της κοινοτικής δράσης (Wilce 1988, Jones and Mayo, 1974).

Επιπλέον, η κοινοτική δράση δεν φαίνεται να έχει επεκτατικά δομικά μοτίβα. Έτσι, ενώ παρουσιάζεται πολύ ισχυρή στο επίπεδο της γειτονιάς, συγχρόνως πολλές τοπικές αρχές (π.χ. δήμοι) εμφανίζουν σημαντική έλλειψη συμπαράστασης και υποστήριξης αλλά και μέσων και πηγών για την αντιμετώπιση των τοπικών αναγκών. Έτσι, θα μπορούσε κάποιος να πει πως η εγκατάλειψη και η φτώχεια είναι τελικά βαθιά ριζωμένες στις δομές ολόκληρης της κοινωνίας και συνεπώς η όποια επιτυχία ή κατάκτηση σε τοπικό επίπεδο, δεν καταλύει την ανάγκη για την εφαρμογή κυβερνητικών πολιτικών προκειμένου να διασφαλιστεί η ανακατανομή του πλούτου (Haine, 1976; Wilce, 1988).

Από την άλλη μεριά, πολλοί συγγραφείς πιστεύουν ότι παρά τους φανερούς αυτούς περιορισμούς της κοινοτικής δράσης, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις που αναγνωρίζουν τη ζωτικότητα του έργου της, απ' τη μια όσον αφορά στην αύξηση των οργανώσεων στο τοπικό επίπεδο και από την άλλη στη σοβαρότητα με την οποία αντιμετωπίζεται από την τοπική και την κεντρική διοίκηση (Smith and Anderson, 1972).

Η κοινοτική δράση αντιμετωπίζεται από πολλές ομάδες πληθυσμού ως ένα ζωτικό και σύγχρονο μέσο που επιδρά στην, αλλά και επιφέρει, την κοινωνική αλλαγή. Οι ομάδες αυτές, ενώ έχουν βιώσει διάφορες μορφές κοινοτικής δράσης, έχουν καταφέρει να αποδείξουν πως η κοινωνική απάθεια δεν είναι κάτι αναγκαστικά αναπόφευκτο και πως οι διαφορετικοί τοπικοί οργανισμοί που είναι υπόλογοι στα μέλη τους, μπορεί να εξελιχθούν σε ζωτικές για τις ομάδες αυτές πολιτικές υπηρεσίες (Freeman, 1974). Επιπλέον, μέσω της κοινοτικής δράσης, οι ομάδες με τα αδύνατα κοινωνικοοικονομικά μέλη της κοινότητας μπορούν να προβάλλουν τα θέματα που τους επιτρέπουν την είσοδο στην πολιτική αρένα από την οποία έχουν αποκλειστεί.

Επίσης, η ριζοσπαστική κοινοτική εργασία μέσω του σημαντικού της ρόλου, αυτόν της υποβοήθειας των αδύνατων τάξεων να αναπτύξουν κάποιο βαθμό πολιτικής αποτελεσματικότητας, μπορεί να συνεχίσει να επιδρά στη συμμετοχή των μέχρι τώρα απολιτικών ιδρυμάτων (institutions) και οργανισμών (organisations)

στην κοινοτική ζωή και πραγματικότητα, καθιστώντας τους έτσι ενήμερους και υπεύθυνους για τις πολιτικές διαστάσεις του ρόλου τους.

Είναι κοινή πίστη των συγγραφέων του άρθρου ότι προκειμένου οι δυσλειτουργίες των οικονομικών και εκπαιδευτικών συστημάτων, τα προβλήματα στέγασης και διατροφής, οι περιορισμένες ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης και οι συχνά περιορισμένες προσπάθειες βελτίωσης της κοινωνικής δικαιοσύνης να αντιμετωπιστούν, κρίνεται αναγκαία η αλλαγή των πολιτικών δομών του συστήματος και η ανακατανομή των μέσων και της εξουσίας. Ωστόσο, θα ήταν αφελές και ρομαντικό να εναποθέσουμε όλες μας τις ελπίδες στους ώμους της τοπικής κοινοτικής δράσης. Αντίθετα, αυτό που χρειάζεται είναι συντονισμένη δράση στα διάφορα επίπεδα.

Τέλος, η επίτευξη ριζοσπαστικών αλλαγών σε διάφορους τομείς μιας κοινωνίας είναι αναμφισβήτητα μια μακρά, κοπιαστική και πολιτικοποιημένη διαδικασία, η ολοκλήρωση της οποίας δεν θα πρέπει να αναμένεται μέσα σε κάποιο σύντομο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, η αξία της κοινοτικής δράσης στο να ενεργοποιεί τις καταπιεσμένες και περισσότερο αδικημένες ομάδες πληθυσμού για τη νόμιμη συμμετοχή τους στα κοινά αποτελεί το πρώτο, θεμελιακά σημαντικό βήμα προς το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Βιβλιογραφία

Briane, S. (1975) *Community Action and Local Government*, London: Bell.

Freedman, L. (1974) *The Politics of Radical Community Action*, London: Association of community workers.

The Calouste Gulbenkian Foundation (1973) *Current Issues in the Community Work*, London: Routledge.

Haine, P. (1976) *Community Politics*, London: Calder.

Holman, R. (1972) *Power of the Powerless: The Role of Community*, London: British Council of Churches, Community and Race Relations Unit.

Holgate, W. (1976) *Community Action in Kensal Green*, London: Architectural Association.

Jacobs, S. (1984) "Action and the Building of Socialism from Below: A Defence of the non-directive Approach" in *Community Development Journal*, Vol. 19, No. 4, London.

Jones, D. and Mayo, M. (1974) *Community Work One*, London: Routledge.

Kenyon, J. (1973) *Community Action: some first thoughts*, London: J. Kenyon.

Lapping, A. (1970) *Community Action*, London: Fabian Society.

Lees, R. and Mayo, M. (1985) *Community Action for Change*, London: Routledge.

Michael, M. Lynchand, B. and Wight, D. (1990) *Building Bridges into Work: the Role of the Community Workers*, London: Longman.

Parry, G. and Anderson, B. (1972) *Participation in Politics*, Manchester: Manchester University Press.

Smith, C.S. and Anderson, B. (1972) "Political Participation through Community Action" in Parry, G. *Participation in Politics*, Manchester University Press.

Smith, C. and Jones, D. (1972) *Promoting Participation Through Community Work*, London: Routledge.

Wilce, G. (1988) *A Place like Home: A Radical Experiment in Health Care*, London: Bedford Square Press.